

INFORMACIJA

TARPTAUTINĖ BALTISTŲ KONFERENCIJA

1985 m. spalio 9–12 d. Vilniaus universitete vyko Tarptautinė baltistų konferencija – baltų kalbotyrai labai reikšmingas renginys, turįs, beje, jau dvidešimties metų tradiciją: aktualiosioms baltistikos problemoms skirta pirmoji konferencija buvo surengta 1964 m. Vilniuje. Vėliau tokios konferencijos buvo šaukiamos kas penkeri metai: antroji (1970 m.) ir trečioji (1975 m.) vyko Vilniuje, ketvirtoji – 1980 m. Rygoje. Visos šios konferencijos buvo sąjunginės; jose, išskyrus pirmąją, dalyvavo ir baltistų iš užsienio. 1985 m. konferencija, kurios emblemoje įrašyta *Congressus internationalis Baltistarum*, iš tikrųjų buvo didžiulis baltistų suvažiavimas, pateisinęs savo vardą pirmiausia tuo, kad bene pirmąkart taip plačiai aprėpė baltų kalbų mokslo problematiką, atspindėjo tyrinėjimo metodų įvairovę ir subūrė gausų dalyvių būrį praktiškai iš visų žymesnių baltų kalbų tyrinėjimo centrų.

Konferencijos dalyvių įregistruota 187, tačiau jų skaičius siekė daugiau kaip du šimtus, turint galvoje oficialiai neįsiregistravusius klausytojus ir diskusijų dalyvius.

Konferencijos plenariniuose ir sekcijų posėdžiuose perskaityti 156 pranešimai¹. Dau-

¹ Konferencijos tezių rinkinyje anotuota 162 referatai (žr. Tarptautinė baltistų konferencija. 1985 m. spalio 9–12 d. Pranešimų tezės. – V., 1985. – 259 p.). Programoje (žr. Tarptautinės baltistų konferencijos programa. 1985 m. spalio 9–12 d. – V., 1985. – 15 p.) buvo numatyta perskaityti 168 pranešimus, tačiau 14 pranešėjų negalėjo atvykti. Tezių rinkinyje neanotuotą ir į programą neįtrauktą pranešimą onomastikos sekcijoje skaitė T. Zdan-cewiczus (Poznanė, Lenkija).

giausia jų pateikė TSRS kalbininkai (127), 29 pranešimus skaitė baltistai iš užsienio.

Tikslesnė Tarybų Sąjungos mokslo įstaigose parengtų referatų geografija yra tokia: 54 iš Lietuvos (Vilnius, Kaunas, Šiauliai, Klaipėda), 27 iš Latvijos (Ryga, Daugpilis, Liepoja), iš Rusijos Federacijos – 31 (Maskva, Leningradas, Rostovas prie Dono, Piatigorskas, Gorkis, Permė, Joškar Ola), Baltarusijos – 8 (Minskas, Gomelis), Ukrainos – 2 (Kijevas), Estijos – 2 (Talinas), Armėnijos – 2 (Jerevanas), Moldavijos – 1 (Belcai).

Užsienio baltistikai atstovavo 13 valstybių mokslininkai. Pranešimus skaitė 7 kalbininkai iš VDR, 6 – iš Lenkijos, po 3 kalbininkus iš Italijos, JAV, VFR, po 1 – iš Australijos, Čekoslovakijos, Jugoslavijos, Norvegijos, Olandijos, Švedijos, Šveicarijos. Be referato konferencijos darbe dalyvavo G. Hüttl-Folter (Austrija), J. Hilmarssonas (Islandija)².

Dviejuose plenariniuose posėdžiuose, įreminusiuose konferencijos pradžią ir pabaigą, perskaityti 9 pranešimai.

Į konferencijos dalyvius ir svečius, susirinkusius Menininkų rūmų Baltojoje salėje į pirmąjį plenarinį posėdį, įžanginiu žodžiu

² Dėl įvairių priežasčių nebuvo perskaityti šie tezių rinkinyje anotuoti ar be tezių į programą įtraukti pranešimai: L. Sudavičienės ir B. Sinočkinos (Vilnius), V. Žulio (Kaunas), L. Baluodės (Ryga), T. Civjan, G. Chaburgajev, L. Nevskajos, V. Toporovo (Maskva), A. Kretovo (Voronežas), V. Martynovo, G. Cychuno (Minskas), J. Kudriavcevo (Tartu), E. Balalykinos (Varšuva), N. Minissio (Neapolis, Italija) ir A. Vraciu (Jasai, Rumunija).

kreipėsi konferencijos organizacinio komiteto pirmininkas, universiteto rektorius prof. dr. J. Kubilius, sveikinimo žodį tarė LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras prof. dr. H. Zabulis.

Pirmajam plenariniam posėdžiui vadovavo organizacinio komiteto vicepirmininkas prof. dr. V. Mažiulis, o antrasis šio komiteto vicepirmininkas prof. dr. Viač. Ivanovas – pabaigos plenariniam posėdžiui.

Per pirmąjį posėdį W. Schmidas (Gėtingenas, VFR), remdamasis istorinės Pomeranijos vietovardžiais ir atsižvelgdamas į kalbos bei archeologijos duomenų sąveiką, bandė lokalizuoti baltų kalbų arealo vakarinę ribą Pabaltijyje tarp Vyslos ir Oderio, Viač. Ivanovas (Maskva) pranešimu „Prūsų „gerundyvinių“ formų su *-ntei-* indoeuropietiškoji kilmė“ buvo pademonstruotas baltų veiksmažodžio tyrinėjimo perspektyvumas ir aktualumas indoeuropiečių lyginamajai kalbotyrai, G. Bolognesio (Milanas, Italija) – baltų ir slavų kalbų paralelių su armėnų kalba svarba baltistikai ir slavistikai. J. Stepanovo (Maskva) pranešimas buvo skirtas baltų bei slavų ir indoeuropiečių sakinio rekonstrukcijos problemoms, R. Eckertas (Berlynas, VDR) istoriškai apžvelgė baltų ir slavų drevinės bitininkystės terminus. Baigiamajame plenariniame posėdyje turiningus pranešimus, pateikusius naują argumentaciją pagrįstų baltų diachroninės sintaksės, fonologijos ir leksikologijos reiškinių aiškinimų, skaitė W. Schmalstiegas (Pensilvanijos u-tas, JAV), A. Girdenis (Vilnius), J. Otkupščikovas (Leningradas). W. Schmalstiego pranešime bandyta apibūdinti indoeuropietiškujų ergatyvinių konstrukcijų relikthus lietuvių kalboje, A. Girdenis įtikinamai pagrindė prielaidą, kad pralietuvių skiemens priegaidės menkai tesiskyrė net tuose skiemenyse, kurių pagrindą sudarė diftongai, J. Otkupščikovas akcentavo slavų kalbų tarminių duomenų svarbą baltų-slavų žodyno rekonstrukcijai. A. Blinkenos (Ryga) pranešime „Latvių literatūrinės kalbos kilmės problema“

nagrinėtas bendrinės latvių kalbos formavimosi pamatas.

Visi kiti konferencijai pateikti pranešimai nagrinėti aštuoniose teminėse sekcijose: 1) baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykių, 2) baltų-slavų kalbų santykių, 3) diachroninės fonetikos ir gramatikos, 4) kalbų kontaktų, 5) dialektologijos, fonetikos ir leksikologijos, 6) onomastikos, 7) dabartinių baltų kalbų gramatikos, 8) literatūrinės kalbos. Kiekvienoje sekcijoje įvyko po 3 posėdžius, išskyrus aštuntąją, posėdžiavusią du kartus.

Konferencija aiškiai parodė, kad tarptautinei baltistikai ir šiandien viena iš aktualiausių tyrinėjimo sričių tebėra baltų kalbų santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis. Ši problematika, dominavusi ir visose ankstesnėse baltistų konferencijose, šįkart buvo gvildinama net 32 pranešimuose, skaitytuose pirmųjų dviejų sekcijų posėdžiuose.

Baltų ir kitų ide. kalbų santykių sekcijoje perskaityta 20 pranešimų. Karščiausiai diskutuojama čia buvo baltų centrinės padėties ir apskritai jų vietos indoeuropiečių kalbų šeimoje problema, kelta plenariniame posėdyje W. P. Schmido skaitytame pranešime bei anksčiau skelbtuose šio mokslininko darbuose ir kritiškai vertinta V. Neroznako (Maskva) pranešime „Baltiškojo centro hipotezės indoeuropeistikoje. Dėl jų pagrindimo pakankamumo“. Artimi šiai problemai taip pat buvo O. Širokovo (Maskva) ir P. Doluchanovo (Leningradas) pranešimai. Nemaža dėmesio skirta baltų ir kitų ide. kalbų paralelėms: W. Fiedlerio (Berlynas, VDR) ir V. Oriolo (Maskva) pranešimuose buvo nagrinėjamos baltų ir albanų kalbų gramatinės bei leksinės izoglosos, baltų ir armėnų leksinės izoglosas aptarė C. Arutiunian ir L. Saradževa (abi iš Jerevano), baltų ir anatolių – L. Bajun (Maskva). V. Ambrazo (Vilnius) pranešimą „Nominatyvo ir datyvo su infinityvu genetiniai ryšiai“ savaip papildė D. Edelman (Maskva) „Iranėnų kalbų paralelės su baltų-slavų konstrukcijomis „nominatyvas+infinityvas“. Pažymėtini taip pat O. Bušo (Ryga) „Kuršių kalbos tyrinėjimo

uždaviniai ir perspektyvos“ bei F. Kortlandto (Leidenas, Olandija) referatas apie prūsų kalbos esamojo laiko susidarymą. Indoeuropiečių veiksmažodžio istorijai buvo skirtas problemiškas A. Savčenkos (Rostovas prie Dono) pranešimas „Baltų ir slavų kalbų rūšies kategorija lyginamuoju istoriniu požiūriu“. V. Mažiulis (Vilnius) rekonstravo indoeuropietiškuosius metų laikų pavadinimus.

Baltų-slavų kalbų santykių sekcijoje buvo išnagrinėta 12 pranešimų (6 anotuotų referatų autoriai neatvyko). Daugumai pranešėjų ir diskusijų dalyvių labiausiai rūpėjo aptarti seniausius baltų-slavų kalbų santykius, pasiremiant leksikos ir frazeologijos, morfologijos bei fonetikos reiškinių analize. Pažymėtini L. Bednarczuko, W. Mańczako (abu iš Krokuvos) pranešimai, skirti bendrosioms baltų ir slavų kalbų santykių problemoms, detaliai argumentuota praslavų kalbos kilmės hipotezė, aiškinanti praslavų kalbos susiformavimo priežastis ir laiką, išdėstyta V. Čekmono (Vilnius) pranešime, taip pat atskiriems baltų-slavų kalbų morfologijos, fonetikos, leksikos ir frazeologijos klausimams skirti pranešimai – V. Degtariovo (Rostovas prie Dono), V. Žuravliovo ir A. Šachmaikino (Maskva), I. Lučic-Fedoreco (Minskas), V. Kovalio (Gomelis) ir kt.

Diachroninės fonetikos ir gramatikos sekcijos trijuose posėdžiuose išklaudyta 16 pranešimų. Išskyrus M. Lekomcevos (Maskva) pranešimą, kuriame ji, remdamasi tam tikrais baltų, slavų ir kitų kalbų fonologiniais požymiais, bandė nustatyti baltų kalbų vietą tarp kitų kalbų, kiti šioje sekcijoje svarstyti referatai buvo skirti baltų kalbų veiksmažodžio ir vardažodžio istorijai. A. Erhartas (Brno, Čekoslovakija), nagrinėjęs baltų kalbų veiksmažodžio skaičiaus neskyrimą trečiojo asmens formose, kėlė mintį, kad šis reiškinys nėra baltų veiksmažodžio archaizmas³, G. Micheli-

³ Prof. A. Erhartas perskaitė į konferenciją negalėjusio atvykti A. Bammesbergerio (Eichštetas, VFR) pranešimą.

nis (Parma, Italija), remdamasis prūsų tekstų medžiaga ir tipologinio lyginimo metodu, formulavo originalią nuosakos kategorijos klasių ir jų semantikos hipotezę: tariamoji nuosaka esanti tariamosios/tiesioginės nuosakos opozicijos žymėtasis narys, o liepiamoji – liepiamosios/tariamosios nuosakos žymėtasis narys, todėl tiesioginė nuosaka, kaip labiausiai nežymėtasis narys, galinti atlikti kitų dviejų klasių pirmines funkcijas. A. Jakulienė (Klaipėda) apžvelgė lietuvių kalbos *a* kamieno veiksmažodžių tipą *kāla*. Lietuvių kalbos veiksmažodinių daiktavardžių darybos diachroninei sisteminei analizei buvo skirtas S. Ambrazo (Vilnius) pranešimas, M. Baltinia (Ryga) nagrinėjo lietuvių ir latvių išvestinius žodžius XVII a. raštuose. A. Rosinas (Vilnius) pranešime „Latvių kalbos lokatyvo evoliucija ir jos vidinė motyvacija“ atkreipė diachroninės morfologijos tyrinėtojų dėmesį į tai, kad būtina skirti adaptacines resp. evoliucines ir korekcines inovacijas. Pažymėtinas įdomus L. Palmaičio (Vilnius) baltų teksto rekonstrukcijos bandymas („baltiškąjo“ ide. centro epochos rekonstrukcijai imta „Mėnuo saulužę vedė“).

Kalbų kontaktų sekcijai buvo pateikti 22 pranešimai, nagrinėjantys seniausius baltų kalbų santykius ir atskirų baltų kalbų ryšius su kitomis kalbomis. Net 3 pranešimai buvo skirti jotvingių problemai: Z. Zinkevičius (Vilnius), remdamasis neseniai surastu lenkų-jotvingių žodynėliu, aptarė jotvingių ir lietuvių kalbų vėlyvuosius kontaktus; galimus suomių-ugrų skolinius šiame žodynėlyje nagrinėjo J. Chelimskis (Maskva); parodyti bendrąsias jotvingių kalbos tyrinėjimo problemas bei nustatyti jotvingių kalbos vietą tarp kitų baltų kalbų bandė M. Hasiukas (Poznanė, Lenkija). Trys pranešimai buvo skirti baltų bei Pavolgio ir Pabaltijo finų kontaktams: jie nagrinėti L. Vabos (Talinas) ir dviejuose kolektyviniuose referatuose – F. Gordejevo (Joškar Ola) ir V. Rimšos (Kaunas) bei B. Laumanės ir M. Poišos (Ryga). Naujų gramatinės interferencijos duomenų Neringos kuršininkų šnektoje pateikė F. Hin-

zė (Berlynas, VDR), fonologinę interferenciją latgalių šnektose aptarė A. Breidakas (Daugpilis). Baltizmai ir lituanizmai baltarusių ir lenkų kalbose nagrinėti M. Prochorovos (Minskas), A. Stankevič (Gomelis) ir kt. pranešimuose.

Dialektologijos, fonetikos ir leksikologijos sekcijoje aptarti 23 pranešimai. M. Ruzytės (Ryga) ir B. Stundžios (Vilnius) referatus, skirtus latvių ir lietuvių tarmių reiškinių aiškinimui, inspiravo 1985 m. minėtos K. Baruono ir A. Baranausko jubiliejinės sukaktys. Duomenų apie lietuvių kalbos salas Latvijoje pateikė K. Garšva (Vilnius). Lietuvių dialektologijai skirtuose pranešimuose daugiausia dėmesio sulaukė tarmių akcentuacija: žemaičių nukeltinio kirčio susiformavimą nagrinėjo V. Grinaveckis (Vilnius), atitrauktinio kirčio svyravimus – J. Pabrėža (Šiauliai), rytų aukštaičių akcentuacijos ypatybes, remdamasis A. Baranausko „Anykščių šileliu“ ir kitais jo kirčiuotais tekstais, aptarė jau minėtame pranešime B. Stundžia. Leksinių vienetų semantinei interpretacijai buvo skirti A. Gudavičiaus (Šiauliai), E. Jakaitienės (Vilnius) ir kai kurie kiti referatai. Frazeologinius variantus ir homonimus nagrinėjo E. Hemmerling (Leipcigas, VDR) ir E. Bukevičiūtė (Berlynas, VDR). Savo keliamą problema artimesnis baltų ir kitų ide. kalbų santykių ar bent jau kalbų kontaktų sekcijos tematikai buvo vienas iš įdomiausių ir novatoriškiausių dialektologijos, fonetikos ir leksikologijos sekcijoje skaitytų pranešimų – W. Smóczyński (Krokuva) „Prūsų kalba: nauji skaitymai ir etimologija“. Autorius, remdamasis vokiškais prūsų tekstų atitikmenimis, siūlė naujaip skaityti daugelį prūsiškų žodžių, ir toks skaitymas leistų rekonstruoti prūsų fonetiką, daug artimesnę rytų baltams, negu buvo manoma iki šiol.

Pirmąkart baltistų konferencijose buvo sudaryta atskira onomastikos sekcija. Joje apsvarstyta 17 pranešimų, kuriuose buvo nagrinėjami baltų antroponimikos ir etnonimikos bei toponimikos klausimai. Įdomius etnonimikai skirtus pranešimus perskaitė J. Lau-

čiūtė (Leningradas) ir S. Karaliūnas (Vilnius) (pažymėtinas jo siūlomas semantiniu motyvavimu grindžiamas kvazietnonimo *gudas* kilmės aiškinimas). Latvių ir prūsų toponimų analizė dominavo vietovardžius nagrinėjusiuose pranešimuose, tarp jų minėtini B. Laumanės, M. Brencės (Ryga), taip pat G. Blažienės, F. Daubaro (Vilnius) referatai. Tačiau intensyviausiai šiuo metu, matyt, yra tiriama baltų antroponimika – įvairūs baltiški asmenvardžiai buvo analizuojami 8 pranešimuose, tarp kurių išvadų svarumu ar nagrinėjamos medžiagos šviežumu išsiskiria A. Nepokupno (Kijevas), B. Savukyno (Vilnius), A. Butkaus (Kaunas) referatai.

Didėjantį baltistų domėjimąsi sinchronine problematika liudija ne tik tai, kad ji nagrinėjama jau trečioje konferencijoje (pradedant 1975 m.), bet ir tai, kad dabartinių baltų kalbų gramatikos sekcijai šįkart buvo pasiūlyti net 22 pranešimai. Tarp jų konstruktyvumu pasižymėjo T. Bulyginos (Maskva), T. Mathiaseno (Oslos, Norvegija), A. Uozuolos (Ryga), V. Litvinovo (Piatigorskas), V. Labučio, D. Tekorienės (abu iš Vilniaus) ir nemaža kitų. Problemos, dėl kurių daugiausia diskutuota šioje sekcijoje, buvo tokios: 1) lietuvių kalbos veikslas, lietuvių ir slavų kalbų veikslo skirtumai, 2) pasyvas ir sangražos afikso galimybės reikšti pasyvą bei jam artimas reikšmes, 3) vietos prielinksnių reikšmės ir jų interpretacija, 4) neigimas ir jo lingvistinis statusas.

Labai įvairūs savo tematika buvo literatūrinės kalbos sekcijos pranešimai (jų išklaudyta 15). J. Palionis (Vilnius) kritikavo lietuvių literatūrinės kalbos interdialektinę koncepciją; J. P. Locheris (Bernas, Šveicarija) lygino lietuvių ir vokiečių kalbų aktualiosios skaidos savybes, tautosakinės kalbos ypatumus aptarė B. Reidzanė, B. Bušmanė (Ryga), tekstologinius (lietuvių senųjų raštų vertimų) dalykus svarstė J. D. Rangė (Miunchenas, VFR), P. Dinis (Piza, Italija), stilistikos klausimus – V. Rūkė-Dravinia (Stokholmas, Švedija), K. Župerkas (Šiauliai).

Konferencija, aprėpusi svarbiausias baltistikos sritis, parodė perspektyvias baltistinių studijų tendencijas – platesnį rėmimąsi baltų paralelėmis su kitomis giminiškomis kalbomis bei lingvistinių ir ekstralingvistinių duomenų sąveiką tyrinėjant baltų kalbų istoriją, nemažėjantį dėmesį prūsistikai, baltų kalbų žodžių darybos, sintaksės, veiksmažodžio šaknų struktūros bei fleksijos diachroniniam tyrinėjimui ir kt. Antra vertus, konferencija neginčijamai paliudijo, kad baltistika, kaip tarptautinė disciplina, šiandien yra

plačiai išsišakojusi ir kad jai yra su kuo sieti ateities viltis: kaip ir 1980 m. Rygoje, šioje konferencijoje drauge su savo mokytojais, žinomais baltistais, dalyvavo gausus būrys jaunimo. Priimtas nutarimas kitą tarptautinę baltistų konferenciją surengti po penkerių metų Vilniuje išreiškė visų šio suvažiavimo dalyvių vieningą nuomonę – tokie mokslininkų susitikimai labai reikalingi tolesniam archaiškų baltų kalbų mokslo plėtojimui.

R. Venckutė

Сборник научных трудов высших учебных заведений Литовской ССР. БАЛТИСТИКА XXIII(1). Лексика. На литовском, русском, немецком и французском языках. Вильнюс, «Мокслас», 1987.

BALTISTICA XXIII(1). Leksika. Redaktoriai: P. Gudžiūnaitė, L. Puškorienė, A. Gvardinskas. Meninė redaktorė D. Gražienė. Techninė redaktorė I. Žvinakevičienė. Korektorės: D. Tolvaišienė, J. Kairienė

H/K

Duota rinkti 1986.10.22. Pasirašyta spausdinti 1987.06.25. LV 17039. Formatas 70×90¹/₁₆. Popierius – spaudos Nr. 1. Garnitūra – „Romaniška“, 10 punktų. Iškilioji spauda. 7,31 sąl. sp. l. 7,60 sąl. spalv. atsp. 7,60 apsk. leid. l. Tiražas 800 egz. Užsakymas 1838, Kaina 1 rb. 20 kp. Leidykla „Mokslas“, 232050 Vilnius, Žvaigždžių 23. Spaudė K. Poželos spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10.